

اندیشه‌های سیاسی اجتماعی در مصر در دوران جدید

جلد اول

از طوطاوی تا مصطفی محمود

دکتر علی اکبر علیخانی

دانشیار دانشگاه تهران

شماره مسلسل ۱۰۷۲۷

شماره انتشار ۴۴۱۱

انتشارات دانشگاه تهران

سرشناسه	: علی‌خانی، علی‌اکبر، ۱۳۴۷-
عنوان و نام پدیدآور	: اندیشه‌های سیاسی اجتماعی در مصر در دوران جدید/ علی‌اکبر علی‌خانی.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ج: جدول، عکس.
فروست	: انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره انتشار ۴۴۱۱.
شابک	: 978-964-03-0194-4
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: یادداشت.
یادداشت	: نمایه.
مندرجات	: ج: ۱. از طه‌طوی تا مصطفی محمود
موضوع	: دانشمندان اسلامی - مصر - دیدگاه‌های سیاسی و اجتماعی
موضوع	: Muslim Scientists-- Egypt-- Political and Social Views
موضوع	: دانشمندان اسلامی - مصر - قرن ۱۹م.
موضوع	: Muslim Scientists-- Egypt-- 19th Century
موضوع	: دانشمندان اسلامی - مصر - قرن ۲۰م.
موضوع	: Muslim Scientists--Egypt--20th Century
موضوع	: مصر - تاریخ - قرن ۱۹م.
موضوع	: Egypt-- History-- 19th Century
موضوع	: مصر - تاریخ - قرن ۲۰م.
موضوع	: Egypt-- History-- 120th Century
شناسه افزوده	: University of Tehran. Press. انتشارات. مؤسسه انتشارات.
رده‌بندی کنگره	: ۵۰۹/۲۳
رده‌بندی دیویی	: ۵۰۹/۲۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۶۰۸۰۲۹

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf، لوح فشرده، بازنویسی در وبلاگ‌ها، سایت‌ها، مجله‌ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود و تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است.
(این کتاب با کاغذ حمایتی به چاپ رسیده است.)

عنوان: اندیشه‌های سیاسی اجتماعی در مصر در دوران جدید
تألیف: دکتر علی‌اکبر علی‌خانی
نوبت چاپ: اول
تاریخ انتشار: ۱۴۰۰
شمارگان: ۱۰۰ نسخه
ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلف است»

بها: ۲۶۰۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرشی مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - تارنما: <http://press.ut.ac.ir>
پخش و فروش: تلفکس ۸۸۳۳۸۷۱۲

فهرست اجمالی

۲۳	مقدمه
۲۹	به مثابه روش؛ الگوهای دسته‌بندی اندیشه‌های سیاسی اجتماعی
۷۹	رفاعه طرطای
۱۰۷	علی پاشا مبارک
۱۲۱	عبدلله ندیم
۱۵۱	محمد عبده
۱۷۳	سعد زغلول
۱۹۱	قاسم امین
۲۱۱	محمد رشیدرضا
۲۴۷	طلعت حرب
۲۶۱	احمد لطفی السید
۲۷۷	مصطفی کامل
۲۹۱	محمد فرید وجدی
۳۰۷	هدی شعراوی
۳۱۷	مصطفی عبدالرزاق
۳۳۱	احمد امین
۳۴۷	سلامه موسی
۳۶۵	علی عبدالرازق
۳۹۷	محمد حسین هیکل
۴۱۳	عباس محمود العقاد

۴۳۷	حسن الیهیسی
۴۶۳	شیخ شلتوت
۴۸۳	عبدالوهاب عزام
۴۹۷	امین الخولی
۵۱۱	ابوزهره
۵۲۵	عمر تلمسانی
۵۴۷	زکی نجیب محمود
۵۷۳	محمد البهی
۵۸۹	سید قطب
۶۲۱	حسن البنا
۶۵۷	عثمان امین
۶۷۳	عبدالخلیم محمود
۶۹۱	محمد حامد ابوالنصر
۷۰۵	محمد احمد خلف الله
۷۲۳	عبدالرحمن بدوی
۷۴۱	عبدالرحمن الشراقوی
۷۵۷	مصطفی محمود
۷۷۷	به مثابه نتیجه؛ «بدویت سیاسی» و اندیشه‌های سیاسی اجتماعی
۷۹۵	منابع
۸۴۳	نمایه اعلام
۸۵۱	نمایه مفاهیم و موضوعات

مقدمه

اندیشه‌ورزی در باب سیاست و حکومت و مسائل اجتماعی در جهان اسلام، از قدیم یکی از دغدغه‌های دانشمندان و متفکران بوده است که تقریباً در یک پارایم واحد انجام می‌شد، این امر در دوره جدید اهمیت و شدت و تنوع بیشتری یافته است و در گفتمان‌ها و حتی پارایم‌های متعدد و گاهی گفتمان‌های متضاد و متناقض مطرح می‌شود. مقصود از اندیشه‌های دوره جدید که این اثر به آنها می‌پردازد حدود دویست سال گذشته است که مسلمانان با پدیده‌ای به نام مدرنیته و غرب مواجه شدند. البته تاریخ آشنایی مسلمانان با غرب به پیشتر از تعامل و مواجهه آنها باز می‌گردد، اما آشنایی با روبرویی و درگیر شدن تفاوت دارد. چه مسلمانان با مدرنیته روبرو شده باشند و چه مدرنیته با مسلمانان، نتیجه آن تضاد و تعارض گفتمانی و گاهی پارامیک در اندیشه‌های سیاسی اجتماعی مسلمانان بوده است. دور از حقیقت نیست اگر بگوییم محور و نقطه ثقل این تضاد و تعارض الهیات سیاسی باشد. اندیشه‌های سیاسی اجتماعی در هر جامعه‌ای، نشان‌دهنده اهداف، خواست‌ها، مسائل، و مشکلات آن جوامع، و همچنین راه‌حل‌هایی است که برای برون‌رفت از آن مشکلات یا رسیدن به آن اهداف ارائه شده است. باید توجه داشت که اندیشه سیاسی با مفاهیم و حوزه‌های مشابه یا مرتبط با آن مثل علم سیاست، فلسفه سیاسی، حکمت سیاسی، فقه سیاسی، کلام سیاسی، ایدئولوژی سیاسی و ... تفاوت دارد و این تفاوت‌ها را در کتاب خرد خفته روشن کرده‌ام.^۱

۱. ر.ک: علی اکبر علیخانی، خرد خفته، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۹۷، ص. ۲۴۳.

اندیشه‌های سیاسی اجتماعی به لحاظ زمانی و کارآمدی به چهار دسته تقسیم می‌شوند: نخست آن بخش از اندیشه‌های گذشته که موضوعات و مسائل آنها نیز مربوط به زمان خودشان بوده و امروز موضوعیت ندارند. دوم اندیشه‌هایی که در زمان‌های گذشته مطرح شده‌اند اما تمام یا برخی از موضوعات و مسائل آنها همچنان مسائل روز است. سوم اندیشه‌هایی که معاصر و روزآمد هستند، بدین معنی که به مسئله‌های جاری در جامعه می‌پردازند و در گفتمان‌های روز می‌ورزند. این اندیشه‌ها ممکن است برخی عمیق و نظام‌مند و کارآمد، و برخی دیگر سطحی و شعاری و ناکارآمد باشند. چهارم اندیشه‌هایی که معاصر ولی گذشته‌گرا هستند، بدین معنی که امروز مطرح می‌شوند اما موضوعات و مسئله‌های آنها مربوط به زمان‌ها یا گفتمان‌های گذشته است. اندیشه‌های دسته اول جزو تاریخ اندیشه محسوب می‌شوند. اندیشه‌های دسته دوم اگرچه در گذشته مطرح شده‌اند و به لحاظ زمانی تاریخ اندیشه محسوب می‌شوند اما نمی‌توان آنها را از نظر محتوایی و کارایی تاریخ اندیشه دانست، چون در وضعیت جاری جامعه می‌توانند مؤثر باشند یا مسائل روز را بحث کنند و زنده هستند، بنابراین مهم نیست که چه زمانی مطرح شده‌اند. دسته سوم اندیشه‌های جاری هستند که به موجب کارویژه خود به دنبال ساخت و درک مسائل سیاسی اجتماعی و حل آنها برآمده‌اند. اندیشه‌های دسته چهارم در سنت معرفتی گذشته گیر کرده‌اند و نتوانسته‌اند با شرایط و گفتمان‌های امروز پیوند برقرار کنند، ولی می‌توانند نشان دهند که امروز چه تفکرات و دیدگاه‌هایی وجود دارند. مطالعه هر چهار دسته اندیشه - هر کدام از یک منظر - برای پژوهشگران این حوزه ضروری می‌نماید اگرچه ضرورت آنها به یک اندازه نیست.

اغلب مباحث و مسائلی که در اندیشه‌های سیاسی اجتماعی در دوره جدید یعنی حدود دویست سال اخیر مطرح شده است همچنان زنده و قابل بحث هستند چون مسائل و مشکلاتی که این اندیشه‌ها معطوف به آنها مطرح شده‌اند همچنان و به اشکال گوناگون وجود دارند و البته پیچیده‌تر شده‌اند. گاهی نیز موجهی از اندیشه‌ها شکل گرفته و جامعه به ظاهر یا تا حدی از آن گذر کرده است مثل ناسیونالیسم، آزادی زنان، خلافت و ...، طبیعی است که می‌توان اینها را از یک منظر جزو تاریخ اندیشه به حساب آورد ولی از آنجا که تضمینی برای بازتولید مجدد آن مسائل و اندیشه‌ها وجود ندارد یا دست‌کم گروه‌هایی در گوشه و کنار آنها را مطرح می‌کنند مطالعه این دسته از اندیشه‌ها نیز می‌تواند مفید باشد.